

Научно-приложни изследвания
Applied Educational Research

РОЛЯТА НА ВЪЗРАСТНИТЕ ПРИ ФОРМИРАНЕ НА НАГЛАСИ ЗА ТЮТЮНОПУШЕНЕ ПРИ 4–5–6-ГОДИШНИ ДЕЦА

Вилия Великова

Лесотехнически университет
Център за следдипломно обучение и преквалификация

Резюме. Представено е изследване на 4–5–6 г. деца относно формиране нагласи към тютюнопушенето, извършено с техническата помощ на студенти първокурсници в Центъра за следдипломно обучение и преквалификация при Лесотехническия университет. Изследвана е извадка от 86 деца от предучилищна възраст чрез метода интервю. В резултат на изследването се установява, че всяко второ дете, което е виждало свой родител или значим близък да пуши цигари около него, подсъзнателно възприема този модел като значим и залага в себе си поведението на бъдещ пушач.

Keywords: 4–5–6 years old children, beloved adults, tobacco smoking, child's play

Научно доказан факт е, че тютюнопушенето застрашава човешкото здраве с 8400 химически вещества в тютюневия дим, 69 от които са канцерогенни. Още с вдишването на тютюнев дим от първите цигари възникват възпаления на тъкани в човешкото тяло, които оздравяват едва след отказа от тютюнопушенето. Ако се атакуват години наред, в един момент клетките в човешкото тяло не издържат и се израждат¹⁾. Научно доказано е, че вредни за здравето са и активното, и пасивното тютюнопушене, при това не само за човека, но и за домашните любимци и любимите растения. Ако възрастният човек може да избира, то малкото дете, домашният любимец или любимото растение са принудени да вдишват тютюневия дим на възрастните, които се грижат за тях.

Вдишаният тютюнев дим изпраща никотин в мозъка на човека за 7 секунди, води до психоактивна зависимост, която е призната за болест от Международната класификация на болестите, ревизия 10, код 17. От своя страна тази болест причинява най-малко още 25 респираторни, сърдечносъдови, злокачествени и други видове заболявания. Те водят или до инвалидност, или до смърт. Най-висок е относителният дял на смъртността от рак на белия дроб при мъжете по причина на тютюнопушене, което се обяснява с ди-

афрагменото дишане и продължителното тютюнопушене. Във възрастовата група 45–64 години той достига до 93%, т.е. в тази възрастова група 93% от смъртните случаи от рак на белия дроб се дължат на тютюнопушенето. За възрастовите групи 35–44 години и над 65 години този процент при мъжете е съответно 85% и 86%.²⁾ Жените също страдат от рак на белия дроб, но честото бременността прекъсва тютюнопушенето и показателите за заболявания и смъртност по причина на тютюнопушене при тях не са толкова високи.

Родителите често не осъзнават колко важни са моделите за поведение, които задават подсъзнателно на своите деца. Един от тези модели е тютюнопушенето, чрез който залагат самоунищожението на най-скъпото, което са отгледали с любов и надежда.

Методика

Студенти от първи курс в Центъра за следдипломно обучение и квалификация при Лесотехническия университет, в рамките на дисциплината „Педагогическа и възрастова психология“ през академичната 2010/2011 г., изследваха нагласите на 4–5–6-годишни деца по отношение на тютюнопушенето. Всеки студент имаше за задача да изследва най-малко 3–5 деца в условията на занимания в детска градина – след получено разрешение от страна на директор и учител, или в домашни условия – при получено разрешение от страна на родител.

Децата бяха изследвани в София или по местоживее на студента изследовател. Изследването бе осъществено през февруари 2011 г. чрез интервю, разновидност на метода анкета. В процеса на изследване са включени четири деца на 7 г., които влязоха в общата изследователска извадка поради близостта на възрастта до предучилищна възраст. От всички 86 деца 20 изследвани са на 4 г., 31 – на 5 г., 31 – на 6 г., и 4 – на 7 г.

На всяко дете устно бяха зададени пет въпроса, за да се провери хипотезата: *ако единият от родителите на детето е пушач, с голяма вероятност то играе на пушач със своите другарчета, а после се очаква да стане зависим от тютюнопушенето човек*. Въпросите бяха конструирани съгласно хипотезата: „Знаеш ли какво е цигара?; Виждал/а ли си мама и татко да слагат цигара в устата си?; Понякога играеш ли си на пушач/ка?; Добра или лоша е цигарата?; Цигарата е много лоша, защото ни прави болни. Ще казваш ли на другите деца да не играят на пушачи?“. Всеки студент разполагаше с фотография на цигара, държана в ръка от човек, чието лице не се вижда, за да не се повлияе детето от изразени положителни или негативни емоции на пушача. Фотографията трябваше да се покаже само тогава, когато липсва сигурност, че детето правилно нарича с понятието-термин цигара предметът цигара. Студентът трябваше да протоколира сам отговорите на изследваните.

Резултати и тяхната интерпретация

На първия въпрос: „Знаеш ли какво е цигара?“ 92% от децата са отговорили положително, а 8% (3 на 4 г. и 4 на 5 г.) – отрицателно. Показването на

на фотография с цигара осигурява адекватност на диалога по-нататък, но поставя нравствения в същността си въпрос: *Защо изследователят запознава преднамерено със злото малко дете?* Този факт е пренебрежим в нашето изследване, защото цигарите са навсякъде около нас и отрицателният отговор от страна на детето е по-скоро въпрос на неформирано понятие-термин за обект, който е ежедневна част от обкръжаващата среда на децата.

При задаване на втория въпрос: „Виждал/а ли си мама и татко да слагат цигара в устата си?“ 67,4% са отговорили положително. Сред останалите 32,6% има също деца, които са виждали близък – вуйчо, дядо, баба и други близки да пушат, но нас ни интересуваше как ежедневието с тютюнопушенето, с най-близките и най-важните за децата хора, ги повлиява подсъзнателно. Спонтанно изразени чувства към тютюнопушенето от децата са в споделеното: „Повтарям на тати да не пуши, но той пак пуши!“, „Само мама пуши, но тя не ме слуша.“ Малките деца изразяват своето несъгласие пред родителите си, но в нашата култура ние не сме свикнали да гледаме на такива техни изяви като на прояви на равноправни хора, които също имат право да изразят желание да дишат чист въздух. В повечето случаи родителите в България решават подобни взаимоотношения авторитарно. Интересен факт е, че публикувано изследване на пасивното тютюнопушене на деца в домашни условия разкрива, че 68,5% от децата са изложени на пасивно тютюнопушене у дома³⁾, който факт е приблизително същия в това изследване с непредставителна извадка – 67,4%.

На ключовия за доказване на хипотезата въпрос: „Понякога играеш ли си на пушач/ка?“ 39,7% от децата, които са виждали техен родител да пуши цигара, са отговорили положително, като от тях 44% са на 4 г., 35% – на 5 г., а 40% – на 6 г. Приблизително равното разпределение на повлияването на тютюнопушенето от единия или двамата родители върху игрите на детето разкрива, че подсъзнателно близо 40% от децата залагат в подсъзнанието си желан поведенчески модел на тютюнопушене в своето бъдеще. Майката и бащата са най-важните хора в живота на детето и въвличането на тютюнопушенето в игрите им не е учудващо. Любопитен факт е, че около 40% са пушещите тинейджъри на 13–15 г. у нас и около 40% са пушещите българи над 15 г.⁴⁾ С голяма вероятност може да се предположи, че това са онези българи, които

като малки деца са виждали своите родители и любими близки да пушат и на които са подражавали с цялата си душа. С нарастване на възрастта все повече деца свидетелстват, че техните родители пушат, като в това изследване тяхното разпределение е: на 4 г. децата са 45%; на 5 г. – 64,5% и на 6 г. – 80,7%.

Чрез следващия въпрос „Добра или лоша е цигарата?“, се целеше да се открие как детето преживява цигарата в своя живот. Съвременното дете е по-малко здраво в сравнение с детето преди 50 години – то развива различни алергии, използва генномодифицирани храни, полуфабрикати, обработени храни с химически вещества, храненето му е неправилно. В този смисъл то може да преживее цигарата като добра или лоша най-малкото чрез сензорите на своето тяло: 92% от децата са отговорили, че цигарата е лоша. На въпроса: „Защо цигарата е лоша?“, децата отговарят: „Замърсява небето и въздухчето“, „Прави белите дробове черни“, „Можеш да се задавиш“. На въпроса: „Защо цигарата е добра?“, дете отговаря: „Добра е, защото мама и тати пушат“. Последният отговор изразително разкрива как майката и бащата са мярка за добро и лошо. Правят ли нещо мама и тате, то е добро и красиво.

В тази възраст липсва осъзнаване, има подражаване, подсъзнателно търсене на образа, който е идеал. Всички психо-физически усилия се насочват към този образец и той става част от детето. То трябва да чувства с „разума“ на тялото си неудобство, дискомфорт, съпротивление, за да не възприеме спонтанно една или друга поведенческа проява. Един от отговорите на последния въпрос: „Цигарата е много лоша, защото ни прави болни. Ще кажеш ли на другите деца да не играят на пушачи?“ доказва това. Той провокира в 88% от децата положителен отговор, а в 12% – отрицателен. На въпроса: „Защо ще кажеш на другите деца да не играят на пушачи?“, дете отговаря: „Защото кашлям.“

Изводи

Изследването доказва хипотезата, че *ако единият от родителите на детето е пушач, с голяма вероятност то играе на пушач със своите другарчета*: 67,4% от децата са виждали мама и татко да пушат, а 39,7% от тези деца са си играли на пушачи. Представените данни за тютюнопушене при тийнейджъри и българи над 15 г. основателно водят до предположението, че подсъзнателно усвоените модели залагат аналогични прояви в бъдещите тийнейджъри и възрастни.

Отговорност на родителя е да не демонстрира вредни навици пред своето дете, поне докато не стане достатъчно голямо и да е във възможност да осъзнае кое е добро и кое зло за неговото здраве и социални взаимоотношения. Глобално изследване на отношението на младежта към тютюна разкрива, че настоящите пушачи от 13–15-годишните деца (82,2%), със значимо по-голяма вероятност от непушачите (63,2%), живеят в семейство на пушачи. Следователно с по-голяма вероятност се подражава на ролевия модел за тютюнопушене на родителя, отколкото обратното⁵⁾.

В допълнение, пасивното тютюнопушене е изключително вредно в детска възраст. Сравнително изследване на току-що родени мишки и мишки в полово зрялост, обдишвани с тютюнев дим в продължение на три месеца, разкрива, че новородените мишки развиват изключително бързо тумори в органите си за разлика от полово зрелите мишки.

Всеки студент потенциално е бъдещ родител. Това изследване е повод за мъдър размисъл относно нашите вредни поведенчески прояви: тютюнопушене, злоупотреба с алкохол, физическо и психическо насилие, хазартна пристрастеност и др.

БЕЛЕЖКИ

1. Global Vices: Working For Smokefree Air. Status Report, published by GlobalSmokefree Partnership, 2008, 5 p.; <http://tobaccoanalysis.blogspot.com/2011/01/director-of-fdas-center-for-tobacco.html>
2. Цолова, Г., Василевски, Н. & Димитров, П. (2008). Смъртност, дължаща се на тютюнопушенето. *Обща медицина*, 2, 21–27.
3. Mackay, J., Eriksen, M. & Shafey, O. (2006). *The Tobacco Atlas*. Second edition, USA, 98–99.
4. Глобално проучване на тютюнопушенето при младите хора, България, (GYTS), 2008, данни от НЦООЗ; The European School Survey Project on Alcohol and Other Drugs (ESPAD), 1999, 2003 & 2007, www.espad.org; Василевски, Н., Иванов, Л., Цолова, Т., Димитров П. et al. (2009). Национално изследване на факторите на риска, свързани с начина на живот, сред население на възраст 25–64 г. *Българско списание за обществено здраве*. Специално издание, Т. 1, 3 (1).
5. Манолова, А., Цолова, Г., Димитров, П., Теонова, Е. (2009). Детерминанти на тютюнопушенето при българските ученици. *Българско списание за обществено здраве*, Том 2, 2, 41.

THE ROLE OF ADULTS IN THE FORMATION OF 4–5–6 YEARS OLD CHILDREN ATTITUDES FOR SMOKING

Abstract. It is presented a study of 4–5–6 years old children concerning their formed attitudes towards smoking. The research was made by the technical assistance of first year students at the Centre for postgraduate training and retraining at the University of Forestry. The “interview method” was used for a sample from 86 preschool children. As a result, the study found that every second child who has seen a smoking parent or is closed to her/him smoking beloved person subconsciously perceives this model as a significant one and sets herself/himself a behavior of future smoker.

Assoc. Prof. Vilia Velikova, PhD

✉ I Center for Lifelong learning
University of Forestry